

TORBEN WEINREICH **DEN SOCIALISTISKE BØRNEBOG**

Roskilde: Roskilde Universitetsforlag, 2015 (130 s.)

Med *Den socialistiske børnebog* vill Torben Weinreich beskriva och analysera 1970-talets danska socialistiska barnlitteratur och dess marknad. Det gör han genom att i bokens första del belysa några av de yttre omständigheter som var viktiga för att litteraturen skulle växa fram. I bokens andra del belyser han genrens mest betydelsefulla författarskap, inklusive sitt eget. De barnboksförfattare som han utöver sig själv lyfter fram som socialistiska är: Bent Haller, Per Holm Knudsen, Hans Ovesen, Flemming Andersen och Iben Melbye. Torben Weinreich är idag professor emeritus i barnlitteratur. Tidigare har han bland annat grundat det danska Center for Børnelitteratur samt Forfatterskolen for Børnelitteratur. Under 1970-talet, som han kallar den socialistiska barnbokens årtionde, var han dessutom drivande i den radikala miljö där dessa böcker skrevs, diskuterades och distribuerades. Till meritlistan kan alltså även läggas barnboksförfattare. Bland de skönlitterära titlarna finns *Arbejdsløs!* (1975), *Det sker igen* (1978) och *De sorte skygger* (1978).

En fackboksförfattares djupa involvering i det ämne som ska avhandlas kan ofta ge många intresseväckande infallsvinklar då författaren talar på erfarenhetens grund. Samtidigt är det en svår balansgång där möjliga intressanta infallsvinklar riskerar att bli döda vinklar. I Torben Weinreichs bok finns några av de problematiska blinda fläckar som ett alltför hemmavant inifrånperspektiv kan resultera i. En blind fläck har att göra med ordval. Det är förvånande att ordet propaganda förekommer så få gånger i boken och då på ett sätt som kan uppfattas som ett försök att särskilja propaganda riktad mot barn från de socialistiska barnböcker som tas upp till diskussion. Det är förstas omöjligt att säkert veta varför det otrevliga ordet – eller allra minst en diskussion om det – lyser med sin frånvaro. En inte alltför långsökt förklaring kan vara att Torben Weinreich ser på sin författarverksamhet under 1970-talet som grundad i ett ärligt engagemang för danska barns socialistiska utveckling och inte som propagandaverksamhet. Det är nog få som vill bli kallade propagandister och ännu färre som själv kallar sig det.

Samtidigt ger inifrånperspektivet flera intressanta insikter. Det gäller inte minst då Torben Weinreich tecknar den radikala kultur som banade väg för socialistisk barnlitteratur. Det bör tilläggas att han med socialistisk litteratur för barn inte avser allmänt samhällskritisk litteratur, utan mer specifikt litteratur vilande på marxismens antagande om konflikten mellan arbete och kapital, klassmedvetandets betydelse och klasskampens nödvändighet. Han börjar sin beskrivning i 1970-talets allmänna vänsterpolitiska utveckling, i skuggan av det kalla kriget och en lång rad nationella antikoloniala frigörelsekamper. Mediernas, speciellt tevens, ökande betydelse för det danska politiska vänsterengagemanget är en viktig aspekt som lyfts fram. Världen krympte. Plötsligt utspelade sig exempelvis Vietnamkriget i vardagsrummen där västvärldens unga engagerade satt bänkade. Parallellt med det ökade engagemanget och solidariteten med världens förtryckta lyftes barnet fram som ett subjekt. Med det väcktes även intresse för att politiskt påverka barnen, vilket i mitten av årtiondet resulterade i bland annat den så kallade indoktrineringsdebatten, då politikern Asger Baunbak-Jensen gick till angrepp mot "yderligtgående marxistiske lærertyper" (14). Det var en konfliktfylld tid som de socialistiska kulturarbetarna verkade i, på många olika vis.

I *Den socialistiske børnebog* tecknas på ett intressant sätt även den litteraturhistoriska utveckling som ledde fram till 1970-talets socialistiska barnböcker. Torben Weinreich berättar att de barnlitterära idealen under efterkrigstiden allt tydligare drog i en socialrealistisk riktning där barn i litteraturen mötte och hanterade den verklighet som omgav dem. Den utvecklingen bejakades och drevs på genom exempelvis priser och utmärkelser från den politiska maktens sida. I boken lyfts också fram att året 1967 i dansk barnlitteraturhistoria är lika viktigt som 1835, då H. C. Andersen lät publicera sina första sagor. År 1967 publicerades nämligen fem barnböcker (Cecil Bødkers *Silas og den sorte hoppe*, Ole Lund Kirkegaards *Lille Virgil*, Benny Andersens *Snøsen og Eigil og katten i sækken*, Halfdan Rasmussens och Ib Spang Olsens *Halfdans ABC* samt Flemming Quist Møllers *Cykelmyggen Egon*) som markerade en ny syn på både barn och barnlitteratur: "Det er alle børnebøger skrevet med en kunstnerisk intention, som helt og aldeles virkeliggøres, og med et helt nyt syn på, hvad et barn er. Det er samtidig det endegyldige svar på, om børnelitteratur kan være kunst" (16 f.).

Det var alltså i denna kontext, där både barnet och barnlitteraturen togs på större allvar, som det efterföljande årtiondets socialistiska barnböcker växte fram i Danmark. En viktig faktor som också påtalas

i boken är utvecklingen i Sverige, där bland andra Sven Wernström fick en ledande position. Framväxten av den socialistiska barnlitteraturen i Danmark skedde dessutom inom ramen för den stora generella expansionen av barnlitteraturmarknaden som tog fart under 1960-talet. Den socialistiska skönlitteraturen för barn utgjorde förvisso bara en liten del av den totala danska marknaden, men en så pass intressant del att den enligt Torben Weinreich motiverar en bok. Jag håller med. Alltmer facklitteratur om barnlitteratur producerades också och under 1970-talet kom även de akademiska skrifterna i stigande grad att färgas av socialistisk tendens. Stegningen i – och preciseringen av – facklitteraturens socialistiska perspektiv (egentligen marxistiska) kan illustreras av några titlar. Antologin *Børn. Litteratur. Samfund: Kritiske analyser* kom 1972 under Pål Dahlerups redaktörskap. Tre år senare, 1975, kom antologin *Børnebogen i klassekampen* med Finn Barlby som redaktör. Året därpå utgavs redaktör B. Ørns *Børnelitteratur – klassekultur: En arbejdsbog*.

Stegningen samt den allt snävare preciseringen av det marxistiska perspektivet blev en verklighet även i miljön kring tidskriften *BIX-EN: Tidsskrift om børne- og ungdomsmedier*, vilken började ges ut 1971. I nummer 6/1976 publicerades en ledare där tidskriftens väg framåt utstakades. Där förklarades att ord kan ha två diametralt motsatta funktioner; ”de kan blive incitament til handling – eller erstatning for handlinger”. Vidare heter det: ”Vi har naturligvis kun respekt for den ord-brug, som fører til handling” (25). Det är i bland annat det sammanhanget begreppet propaganda borde ha aktualiserats i Torben Weinreichs bok. En vanlig definition av ordet är att mottagare ska lockas till handling som gynnar det perspektiv propagandisten företräder. Det är olyckligt att begreppet inte tas i bruk mer än det gör, speciellt då författaren själv tydligt åskådliggör just den insnävring av åsikter som brukar följa i propagandans spår:

Al debat tog udgangspunkt i en socialistisk samfundsforståelse, alene af den grund at samtlige medlemmer af redaktionen erklærede sig som socialister, i begyndelsen strækkende fra sig Socialdemokratiets venstrefløj over Socialistisk Folkeparti til Venstresocialisterne. Dette spektrum blev gennem de første år i nogen grad radikaliseret, hvilket fremgik af de mange interne, ofte voldsomme debatter, der var i redaktionen om tidsskriftets og enkeltmedlemmernes politiske tilhørsforhold. [...] Med 1976-erklæringen var BIXENs grundlag beskrevet, og det var altså et tidsskrift, som arbejdede på et ”socialistisk grundlag”. Dette afspejlede sig i valget af emner og forfattere, selvom det skal understreges, at målgruppen var bredere, end den var for flere af de ovenfor omtalte fagbøger om socialistisk børnelitteratur. (26 f.)

Den här typen av konstateranden borde ha problematiserats med ett historiskt perspektiv. Till exempel med den medvetna systematiska kamp som redan under mellankrigstiden hade förts för att ideologiskt radikalisera och renodla redaktioner som ville göra barn till klasskämpar. Då skedde det med utgångspunkt från den barnverksamhet som via nationella kommunistiska partier drevs av den tredje internationalen (Komintern). Jag har i andra sammanhang studerat hur Komintern aktivt lyfte fram barn som en prioriterad målgrupp samt starkt påverkade vad som skrevs i tidskrifter (bland annat danska) riktade till barn och/eller som handlade om barnkultur och litteratur. En fråga jag ställer mig (som jag menar att Torben Weinreich också borde ha gjort) är om det under den socialistiska barnbokens årtionde i Danmark fanns liknande organiserade krafter som imiterade den vid det laget nedlagda tredje internationals propagandastrategi. Med ett sådant problematiserande historiskt perspektiv hade *Den socialistiske børnebog* kunnat tona ner den tydliga präglingen av hågkomster och istället blivit en (själv)kritisk granskning.

Jimmy Vulovic
Vikarierande lektor i litteraturvetenskap
Göteborgs universitet